

Organová škola Josefa Trumpusa a jej využitie na vybraných slovenských učiteľských ústavoch v rokoch 1928 – 1940

Mgr. Alžbeta Popad'áková

Úvod

Podmienky pre vzdelávanie budúcich učiteľov sa na našom území v priebehu 19. a 20. storočia menili a vyvíjali vzhľadom aj k politickej situácii. Prelomom bol vznik Československej republiky v roku 1918, ktorý priniesol zmeny v organizovaní školstva. „*Pôvodne sa učiteľské prípravky organizovali podľa zák. článku XXXVIII. z roku 1868, ktorý bol začiatkom 20. storočia novelizovaný Zákonom č. 293/1919 Zb. Učiteľské prípravky sa zmenili na učiteľské ústavy a rokom 1919 boli zaradené do sústavy stredných škôl, na ktorých sa vzdelávanie končilo maturitou. Namiesto mužských a ženských sa mali zriaďovať ako koedukované.*“¹

Situácia v školstve sa pre slovenských študentov zlepšila po roku 1918 napríklad vyučovaním po slovensky² a možnosťou vzdelávania sa aj na koedukačných učiteľských ústavoch. V období rokov 1928 – 1940 v Československej republike, na území Slovenska, už pôsobilo 7 štátnych³ a 3 cirkevné⁴ učiteľské ústavy. Väčšina z nich začala svoju pôsobnosť práve v roku 1919. Neskôr, po roku 1928 vzniklo 5 učiteľských ústavov⁵. K ďalšej obmene došlo v roku 1940, týkala sa názvu a dĺžky štúdia. Začal sa používať názov učiteľské akadémie a štúdium sa predĺžilo na 5 rokov. Mnohé z učiteľských ústavov pokračovali vo svojej činnosti,

¹ RAČEKOVÁ, Katarína. Učiteľský ústav v Banskej Bystrici do roku 1945. In: *História najstarších učiteľských ústavov na Slovensku (1819-1945)*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2007, s. 63-64.

² Správa o dianí na učiteľskom ústave v Spišskej Kapitule nám podáva konkrétnejšiu informáciu. „*Školský rok 1918/19 sa začal ešte po maďarsky, ale už v nasledujúcom školskom roku sa začalo v učiteľskom ústave vyučovať po slovensky.*“ In: JENDRICHOVSKÝ, Jozef. *Vzdelávanie učiteľov – organistov a kantorov v rím. – kat. učiteľskom ústave v Spišskej Kapitule v rokoch 1819 – 1949*, s. 19.

³ Masarykov I. československý štátny učiteľský ústav v Modre (1919 – 1940) – v roku 1939 prešiel dvakrát zmenou názvu: I. štátny slovenský učiteľský ústav v Modre, Štátny slovenský ženský učiteľský v Modre; Československý štátny učiteľský ústav v Košiciach (1921 – 1930); Štátny koedukačný učiteľský ústav v Prešove (1925 – 1939); Československý koedukačný učiteľský ústav Jána Kollára v Štubnianskych Tepliciach (1919 – 1939) – v školskom roku 1939/1940 bol premenovaný na Štátny slovenský ženský učiteľský ústav; Československý štátny koedukačný učiteľský ústav v Lučenci (1919 – 1938); Štátny československý koedukačný učiteľský ústav v Spišskej Novej Vsi (1919 – 1939); Československý štátny koedukačný učiteľský ústav v Bratislave (1919 – 1940) – v poslednom školskom roku 1939/1940 mal názov Štátny slovenský učiteľský ústav v Bratislave.

⁴ Rímskokatolícky učiteľský ústav v Spišskej Kapitule (1819 – 1940), Rímskokatolícky československý ženský učiteľský ústav (1921 – 1940) a Rímskokatolícky autonómny československý ženský učiteľský ústav v Trnave.

⁵ Rímskokatolícky mužský učiteľský ústav v Bánovciach nad Bebravou (od 1.9.1934 – 1940) – v školskom roku 1939/1940 mal názov Rímskokatolícky slovenský mužský učiteľský ústav v Bánovciach nad Bebravou; Rímskokatolícky ženský učiteľský ústav v Nitre (od r. 1932 – 1940); Štátny učiteľský ústav pre gréckokatolíkov v Michalovciach (od 1.9.1939 – 1940) a ženský učiteľský ústav uršulínok v Košiciach. Okrem vyššie spomínaných vzdelávacích inštitúcií boli učiteľské ústavy aj v mestách: Banská Štiavnica, Levice.

ale s uplatnenými novými zmenami. Tento nový zákon o učiteľských akadémiách bol prijatý 29. októbra 1940 ako zákon č. 288/1940 Sb. z.⁶

Dôležitú súčasť pri vzdelávaní jednotlivých predmetov na učiteľských ústavoch tvorili používané učebnice, s ktorými študenti pracovali. Výnimkou neboli ani hudobné predmety, kde bolo tiež potrebné používať didaktický materiál. „*Najväčší počet hudobných príručiek nachádzame v oblasti spevu. Oveľa zriedkavejšie sa stretávame s didaktickým materiálom pre vyučovanie hry na organe.*“⁷ Konkrétne tituly používaných učebníc sú zaznamenané vo výročných správach. Z fungujúcich učiteľských ústavov v rokoch 1928 – 1940 sme bližšie skúmali výročné správy⁸ piatich vybraných vzdelávacích inštitúcií v mestách Banská Bystrica, Bratislava, Bánovce nad Bebravou, Lučenec a Štubnianske Teplice. Zamerali sme sa na učebnice používané v praxi pri vyučovaní hry na organe od školského roku 1928/1929 až po školský rok 1939/1940.⁹ Medzi nimi sa nachádzal aj malý počet organových škôl českých autorov.

Jednou z najčastejšie sa objavujúcich organových škôl je *Theoreticko-praktická škola na varhany op. 15* Josefa Trumpusa. V porovnaní s inými organovými školami českých autorov je v zoznamoch učebníc táto organová škola za jednotlivé školské roky uvedená najčastejšie.

Predmet Hra na organe na učiteľskom ústave

Absolvent učiteľského ústavu bol po štvorročnom štúdiu vzdelaný aj v oblasti hudby (tab. 1). V učebnom pláne platnom pre učiteľské ústavy v období rokov 1919 – 1940 sa predmet Hra na organe vyučoval v treťom a štvrtom ročníku po dve hodiny týždenne, avšak pre dievčatá bol nepovinný.¹⁰ „*Učebné predmety Hra na husle, na klavír a organ boli koncipované s cieľom, aby študenti po ukončení štúdia dobre ovládali tieto hudobné nástroje a dokázali ich s istotou a vhodne používať vo vyučovaní. Hra na klavír slúžila tiež na prípravu k hre na organ, ktorým sa sprevádzal kostolný spev.*“¹¹

⁶ KIPS, Milan. Dejiny ženského učiteľského ústavu v Trnave. In: *História najstarších učiteľských ústavov na Slovensku (1819-1945)*, Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2007, s. 452.

⁷ ZAHRADNÍKOVÁ, Zuzana. Historický pohľad na vyučovanie organovej hry na Slovensku. In: *Studia Scientifica Facultatis Paedagogicae* : Universitas Catholica Ružomberok. Ružomberok: Verbum, 2016, s. 116.

⁸ Záznamy o učebniciach, ktoré sa plánovali využívať v budúcom školskom roku, sa nachádzajú v závere výročných správ.

⁹ Výročné správy sú dostupné v digitálnej knižnici Slovenskej pedagogickej knižnice. Nie na každom učiteľskom ústave máme zastúpené všetky školské roky. Závisí to od dátumu vzniku, dĺžky fungovania ústavu a dostupnosti výročných správ, konkrétne ide o 12 školských rokov.

¹⁰ OLEJNÍK, Vladimír. Učiteľský ústav v Spišskej Kapitule. In: *História najstarších učiteľských ústavov na Slovensku (1819-1945)*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2007, s. 387.

¹¹ MICHALIČKA, Vladimír – VANĚKOVÁ, Daniela. Obsah výchovy a vzdelávania na učiteľských ústavoch 1819-1945. In: *História najstarších učiteľských ústavov na Slovensku (1819-1945)*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2007, s. 26.

Tab. 1 Týždenná časová dotácia hudobných predmetov

Predmet	I. ročník	II. ročník	III. ročník	IV. ročník
Všeobecná náuka o hudbe a speve	2	2	2	2
Hra na husle	2	2	1	1
Hra na klavír	2	2	–	–
Hra na organ	–	–	2	2

Josef Trumpus

V rámci predmetu Hra na organe žiaci najčastejšie pracovali s Organovou školou českého pedagóga Josefa Trumpusa, čo vyplýva zo štúdia výročných správ na vyššie spomenutých učiteľských ústavoch na Slovensku.

Josef Trumpus bol organistom, skladateľom a pedagógom. Narodil sa 17. marca 1887 v Zásmukach. V jeho rodisku získal základné hudobné vzdelanie u regenschoriho Jana Vodičky. Od roku 1908 bol žiakom organového oddelenia na pražskom konzervatóriu. Študoval u významných pedagógov a umelcov, napr. Karla Steckera, Josefa Kličku, Františka Spilku. Na krátky čas sa odklonil od hudby a študoval odbor zememeračstva na českej technike. Štúdium v tomto odbore však nedokončil a opäť sa vrátil k hudbe. V rokoch 1910 – 1912 študoval skladbu v triede Vítězslava Nováka. Štátnu skúšku z dirigovania a organu absolvoval v Prahe v roku 1928.¹²

Svoj talent rozvíjal aj v oblasti chrámovej hudby. Už počas štúdií v rokoch 1911 – 1912 pôsobil na poste organistu v Kosteľe sv. Františka v Prahe (nazývaný tiež kostol *U křižovníků*) a na poste regenschoriho v Kosteľe sv. Ignáce v Prahe v období rokov 1910 – 1914. „*Své dlouholeté působení u sv. Ludmily započal v r. 1914. Proslul zejména pohotovým doprovodem chrámového sboru a improvizací.*“¹³ Organistom v Kosteľe sv. Ludmily na Vinohradech bol od 15.1.1914.

Svoje jedenásťročné pedagogické pôsobenie na organovej škole Obecnej jednoty cyrilскеj v Prahe začal v roku 1921. Z kompozičnej činnosti po sebe zanechal diela: rukopisnú operu *Dědictví* (nebola uvedená verejne), duchovnú melodramu *Mesiáš*, chrámové skladby

¹² VELEMANOVÁ, Veronika. *České varhanní školy a možnosti jejich praktického využití* : diplomová práce. Brno : JAMU v Brně, 2014, s. 72; ČERNUŠÁK, Gracian. Josef Trumpus. In: *Československý hudební slovník osob a institucí*. Praha: SHV, 1965, s. 797.

¹³ ČERNÝ, Pavel. *Nedělní varhanní hudba v kostele sv. Ludmily na Královských Vinohradech*. [online]. Praha, 2019. [cit. 2021-03-22]. Dostupné na internete: <<http://ludmilavinohrady.cz/wp-content/uploads/program-2019-3-Cerny.pdf>>.

a piesne, Fantáziu na ľudové piesne *Na Slovači*¹⁴. Hoci nenapísal žiadnu organovú skladbu, je autorom organovej školy a melódie piesne „*Ježíši, králi*,¹⁵“ ktorá je súčasťou českého kancionála.¹⁶

Josef Trumpus bol tiež zbormajstrom niektorých spolkov (Škroup, Václav, Slavoj), avšak vždy iba krátkodobo. Zomrel v roku 1975 v Prahe.¹⁷

Theoreticko-praktická škola na varhany op. 15

Organová škola Josefa Trumpusa bola vydaná v Prahe v roku 1922 pod názvom *Theoreticko-praktická škola na varhany op. 15* v nakladateľstve Mojmir Urbánka. V úvode sám autor podáva vysvetlenie o vzniku školy: „*Tato škola a její postup vyrostly z naprosté nutnosti, jaká se objevila při zahájení varhanických kursů Obecné Jednoty Cyrillské v Praze (kam jsem byl povolán za učitele varhan). Celá řada kursistů si přinášela s sebou pouze znalost not a částečně znalost klaviatury, chut k práci a lásku k věci. Samozřejmě, že se stávajícími pomůckami nebylo lze vystačiti. Výborná škola Skuherského¹⁸ předpokládá značný stupeň zběhlosti...*“¹⁹

Zostavená organová škola vychádza z pedagogickej praxe autora so začínajúcimi organistami. Sám skonštatoval, že bolo potrebné pracovať so žiakmi od úplného začiatku, „...*a to od cvičení v rozsahu pěti tónů a pak postupovati zvolna ke cvičením těžším a těžším. Tento postup se v celku dobře osvědčil v době poměrně krátké.*“²⁰

S uvedenou učebnicou pracovali pedagógovia aj na slovenských učiteľských ústavoch. Vo výročných správach učiteľských ústavov (Banská Bystrica, Bratislava, Bánovce nad Bebravou, Lučenec, Štubnianske Teplice) je uvádzaná nejednotne, pod rozličnými názvami (tab. 2). Nejednotnosť v pomenovaní organovej školy vždy spája autorstvo Josefa Trumpusa, čo vylučuje akúkoľvek pochybnosť o inej organovej škole alebo inom autorovi.

Tab. 2 Názov organovej školy Josefa Trumpusa

¹⁴ ČERNUŠÁK, Gracian. Josef Trumpus. In: *Československý hudební slovník osob a institucí*. Praha: SHV, 1965, s. 797.

¹⁵ Pieseň sa interpretuje na organe v českých kostoloch. V kancionáli sa nachádza pod číslom 707.

¹⁶ ČERNÝ, Pavel. *Nedělní varhanní hudba v kostele sv. Ludmily na Královských Vinohradech*. [online]. Praha, 2019. [cit. 2021-03-22]. Dostupné na internete: <<http://ludmilavinohrady.cz/wp-content/uploads/program-2019-3-Cerny.pdf>>.

¹⁷ VELEMANOVÁ, Veronika. *České varhanní školy a možnosti jejich praktického využití* : diplomová práce. Brno : JAMU v Brně, 2014, s. 72-73.

¹⁸ Organová škola Františka Zdenka Skuherského bola vydaná v roku 1884.

¹⁹ TRUMPUS, Josef. *Theoreticko-praktická škola na varhany op. 15*. Praha : Nakladatel Mojmir Urbánek, 1922, s. 3.

²⁰ TRUMPUS, Josef. *Theoreticko-praktická škola na varhany op. 15*, s. 3.

Mesto a názov učiteľského ústavu	Názov organovej školy uvedený vo výročnej správe učiteľského ústavu
Banská Bystrica Štátny učiteľský ústav	<i>Teoreticko-praktická škola na varhany</i>
Štátny československý koedukačný učiteľský ústav	<i>Škola hry na varhany</i>
Štátny slovenský učiteľský ústav	<i>Škola hry na organe</i>
Bratislava Československý štátny koedukačný učiteľský ústav	<i>Theoreticko-praktická škola na varhany</i>
	<i>Teoreticko-praktická škola na varhany</i>
	<i>Theoreticko-praktická škola hry na varhany</i>
	<i>Theoreticko-praktická škola hry na varhany</i>
Štátny slovenský učiteľský ústav	<i>Theoreticko-praktická škola hry na organ</i>
Bánovce nad Bebravou Rím. kat. mužský učiteľský ústav	<i>Škola na varhany</i>
	<i>Teoreticko-praktická škola na organ</i>
Lučenec Štátny koedukačný učiteľský ústav	<i>Škola hry na varhany</i>
	<i>Škola na organ</i>
Štubnianske Teplice Československý štátny koedukačný učiteľský ústav Jána Kollára	<i>Škola hry na varhany</i>
Štátny slovenský ženský učiteľský ústav	<i>Škola hry na varhany</i>

Jednu výnimku tvorí posledná výročná správa štátneho slovenského učiteľského ústavu v Bratislave za školský rok 1939 – 40, kde je organová škola Josefa Trumpusa uvedená ako pomocná kniha pod názvom *Teoreticko-praktická škola hry na organ*.

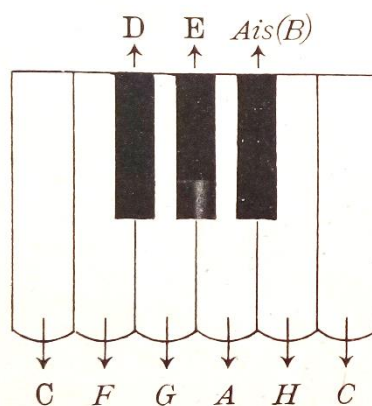
Štruktúra organovej školy

Organová škola je rozdelená na dve časti:

1. Teoretická časť
2. Praktická časť: manuál (cvičenia č. 1 – 121),

a pedál (cvičenia č. 122 – 133),
skladby s pedálom (č. 134 – 201),
dodatok – tvrdé a mäkké stupnice pre manuál a pedál.

Teoretickú časť tvorí 6 strán, na ktorých autor uvádza aj graficky spracovanú základnú hudobnú teóriu: dĺžku nôt, pomlčky, takty, talianske názvoslovie (označenie tempa), predznamenanie, tóniny (rozdeľuje na tvrdé a mäkké). Rozdelenie oktáv vysvetlil pri grafickom znázornení manuálovej a pedálovej klávesnice. Názov noty spája s konkrétnym klávesom. Vysvetlil aj princíp enharmonickej zámény a spomenul aj nechromatický postup tónov v pedáli pod pojmom lomená oktáva. Tu však treba poznamenať, že bolo nesprávne použité spojenie a autor vysvetlil opäť aj s grafickým znázornením princíp krátkej oktávy²¹ (obr. 1).

Obr. 1 V krátkej oktáve sú vynechané poltóny CIS, DIS, FIS a GIS. Namiesto tónu E zaznie tón C, namiesto FIS znie tón D, namiesto GIS tón E.

Krátky odsek venoval aj označeniu prstokladu s notovým zápisom pre pravú a ľavú ruku. Pred začiatkom manuálových cvičení predstavil krátke teoretické poznámky, ktoré je potrebné pri organovej hre dodržiavať:

- Hrať legato – v rade tónov nesmú byť žiadne prestávky.
- Vyhnúť sa silným úderom na kláves – sila stláčania tónu nemá vplyv na silu zvuku.
- Váhou ruky stlačiť kláves hlboko.
- Kláves môžeme stlačiť kdekoľvek po celej dĺžke klávesu.
- Čistota hry je veľmi dôležitá.

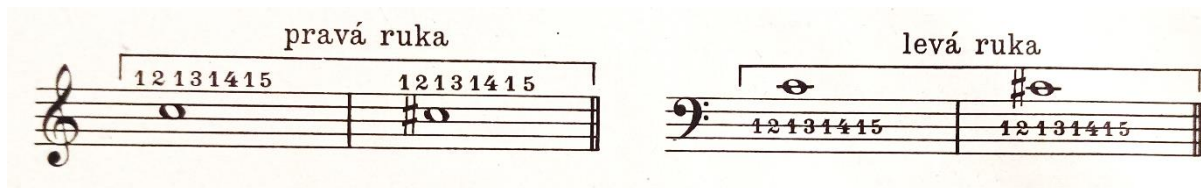
Okrajovo sa venuje aj registrácii. Čo sa týka vnútornej stavby nástroja, odporúča študovať dielo Františka Skuherského *Varhany, jejich zařízení a zachování*.

²¹ V staršej literatúre sa môžeme stretnúť s prípadmi, kedy sa názov lomená oktáva používal pre krátku oktávu. Dostupné z: <http://www.varhany.org/o_kratkaoktava.html>.

Praktická část začíná manuálovými cvičeními v rozsahu piatich tónov (č. 1 – 21) po stupnicu A dur a Es dur, ruky majú zapísané unisono v rozsahu jednej oktávy. Číslo 22 je rozdelené na malé dvojtaktové úseky s označením a – z, $a^1 - z^1$, $a^2 - b^2$. Rozsiahlejšie cvičenie má za úlohu precvičovať väčšie vzdialenosti pre ruku, pretože nestačí iba rozsah kvinty. Je potrebné prekonávať vzdialenosť väčšiu ako jedného klávesu. „*Za tím účelem uvedena je řada prstových cvičení. Každý prst bude míti svůj kláves.*“²²

Cvičenia č. 23 – 34 sú zapísané v paralelných oktávach. Pred začiatkom cvičení vysvetľuje:

- podkladanie a nadkladanie prsta
- uvádza dôvod, prečo je dôležité hrať stupnice. „*Hraní stupnic má vřbec velikou důležitost hlavně pro vyrovnanou techniku.*“²³
- tichá výmena – je dôležitá pre legátovú hru (obr. 2)
- sledovať vystupovanie a zostupovanie hudobnej frázy – na vhodných miestach vymeniť prsty

- Obr. 2 Príklad tichej výmeny.

V cvičeniach 23 – 28 je vypísaný prstoklad, v č. 29 iba na úvodnej note. Sám autor poznamenal: „.....je prstoklad někde uveden, někde ne. Ten, kdo se bude pilně zabývatí hraním stupnic a pamatovatí si prstoklady a bude míti na zřeteli směr hud. fráze, poradí si v každém případě snadno.“²⁴ Štrnásť dvojhlasných cvičení (č. 35 – 49) ponúka možnosť precvičenia si legátovej hry najprv v dvoch hlasoch (obr. 3).

Obr. 3 Ukážka dvojhlasného cvičenia.

²² TRUMPUS, Josef. *Theoreticko-praktická škola na varhany op. 15*, s. 14.

²³ TRUMPUS, Josef. *Theoreticko-praktická škola na varhany op. 15*, s. 17.

²⁴ TRUMPUS, Josef. *Theoreticko-praktická škola na varhany op. 15*, s. 18.

Ďalšiu časť tvoria cvičenia pre pravú ruku (č. 50 – 66) s poznámkou: *Včasná výmena prstů velmi důležitá*²⁵. Postupne sa stupňuje náročnosť v rozpätí ruky a okrem Josefa Trumpusa je autorom cvičení aj Robert Führer. Na tom istom princípe sú postavené aj cvičenia pre ľavú ruku (č. 67 – 83). Opäť je tu uplatnená logická postupnosť a začiatok od stupnice C dur. V trojhlasných cvičeniach (č. 84 – 96) sa postupne zhusťuje notový zápis i náročnosť rytmickej stavby. Cieľom má byť dosiahnutie legata vo všetkých troch hlasoch. Nasledujú štvorhlasné cvičenia (č. 97 – 121), ktoré sa začínajú celými notami (č. 97) a postupne prechádzajú cez polové hodnoty, noty s bodkou, štvrtové (č. 103) a osminové (č. 112).

Od strany 50 prechádza autor organovej školy na pedálové cvičenia, pred ktorými sa venuje opäť krátkemu vysvetleniu k hre na pedálovej klávesnici. Uvádza tri spôsoby hry na pedál:

- 1.) špičkou,
- 2.) päťou,
- 3.) chodidlom²⁶.

V prvej podkategórii – Hra špičkou približuje možnosti hry a značenie aplikatúry:

- dôsledné striedanie obidvoch nôh,
- tichá výmena,
- hlasná výmena,
- značenie aplikatúry: l (špička ľavej nohy),
 p (špička pravej nohy)
 \wedge (nad osnovou pravá špička),
 \wedge (pod osnovou ľavá špička).

Cvičenie č. 127. je zamerané na cvičenie intervalov až po chromatické oktávy. Opäť vysvetľuje spôsob hry tichej výmeny v pedáli (č. 129) a uvádza značenie:

pl (začne pravou nohou),

lp (začne ľavou nohou),

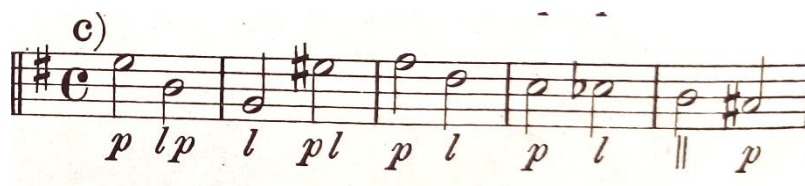
\widehat{pl} (začne pravou nohou),

// (ak predchádzajúca nota má značku ľavej špičky, tichú výmenu začneme pravou nohou, ak je predchádzajúca nota pravá špička, tichú výmenu začneme ľavou nohou).

²⁵ TRUMPUS, Josef. *Theoreticko-praktická škola na varhany op. 15*, s. 26.

²⁶ Ide o hru medzi dvoma čiernymi klávesmi.

Princíp hry tichej výmeny je založený na výmene obidvoch nôh. Jedna noha je umiestnená viac vpredu na klávese, druhá je posunutá dozadu. Poradie nôh určuje značka tichej výmeny a pri značke // vychádzame zo značenia predchádzajúcej noty (obr. 4).

Obr. 4 Cvičenie zamerané na tichú výmenu v pedáli.

K tichej výmene dochádza v prvom takte na tretej dobe. Druhú polovú notu zahráme špičkou ľavej nohy a vystriedame za špičku pravej nohy tak, aby nedošlo k viacnásobnému stlačeniu. V poslednom takte začneme tichú výmenu špičkou pravej nohy, pretože v predchádzajúcom takte pri hre používame špičku ľavej nohy.

Ďalej nasleduje hlasná výmena²⁷: „...musí býti náležitě zřejmá mezera mezi jednotlivými tóny- Nutno tedy zdvihati nohy do větší výše nad kláves.“²⁸ (obr. 5).

Obr. 5 Hlasná výmena v pedáli.

Ide o hru opakovaných tónov, striedanie nôh na rovnakom tóne (výmena jednej nohy za druhú). V príklade uvedenom na obrázku máme k dispozícii dve možnosti na precvičenie hlasnej výmeny: podľa značenie nad notovou osnovou začíname špičkou pravej nohy, vymeníme za ľavú špičku a opäť zahráme pravú špičku, druhý takt začíname ľavou nohou. Značenie pod notovou osnovou nám ukazuje, že začíname ľavou nohou.

Podkategória Hra päťou a špičkou obsahuje vysvetlenie grafického značenia pre figurácie, päťu a je doplnené samostatným cvičením (č. 131), ktoré je zložené z častí a – h. Figurácie (skupiny nôh, napr. 4 osminové noty), ktoré sa zahrajú iba pravou alebo ľavou nohou (obr. 6) sa označujú sponou²⁹ (obr. 7). Značka v pedáli pre päťu je U³⁰.

²⁷ V súčasnosti je tento výraz zriedkavý. Je to hra opakovaných tónov.

²⁸ TRUMPUS, Josef. *Theoreticko-praktická škola na varhany op. 15*, s. 59.

²⁹ Pre pravú nohu je symbol vyznačený nad osnovou, pre ľavú nohu pod osnovou.

³⁰ Nad osnovou je znak pre pravú a pod osnovou pre ľavú nohu.

Obr. 6 Figurácia

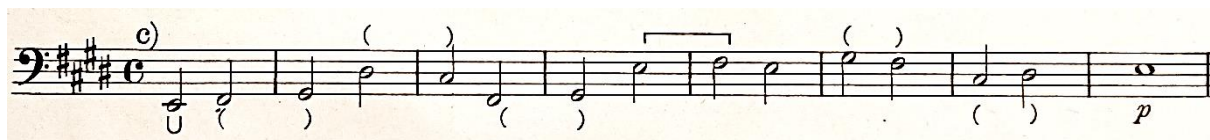

Obr. 7 Spona – značenie pre pedál

Josef Trumpus používa na zápis cvičení v organovej škole sústavu iba dvoch osnov. V podkategórii Hra chodidlom autor bližšie špecifikuje spôsob hry: „...*(vlastně jeho okraji) je značně důležitá pro ten případ, jedná-li se osled dvou svrchních (krátkých) klávesů.*“³¹

Značka: ()

V súčasnej terminológii označujeme tento spôsob hry ako glissando z čiernej klávesy na čiernu. Cvičenie č. 132 a jeho jednotlivé časti *a – e* sú zamerané na hru na čiernych klávesoch okrajom chodidla (obr. 8).

Obr. 8 Ukážka z cvičenia č. 132.

Odsek *c* začneme pätou ľavej nohy, na čiernych klávesoch (fis, gis) hráme glissando, pokračujeme glissandom pravej nohy (dis, cis), opäť glissando na poltónie fis a gis, *e* a fis zahrá päta a špica pravej nohy. Miesto bez značenia môžeme zahrat špicou ľavej nohy a opäť pokračujeme glissandom pravej, následne ľavej nohy a cvičenie zakončíme špicou pravej nohy.

Spojeniu ľavej ruky s pedálom sa venuje v jednom cvičení (č. 133), ktoré je rozdelené na menšie časti: *a – l* a je zapísané iba v basovom kľúči. Autor podotýka, že je zamerané na osamostatnenie manuálu od pedálu a odporúča cvičiť v pomalom tempe s presne dodržaným rytmom.

Cvičenia viachlasnej hry s obligátnym pedálom (č. 134 – 201) tvoria krátke prednesové skladby Josefa Trumpusa a českých skladateľov³² (Robert Führer, Josef Krejčí, Karel František Píč, Václav Jan Tomášek, Josef Leopold Zvonař, Vojtěch Říhovský). Pred začiatkom viachlasných cvičení sú zapísané odporúčania autora pre organovú hru začiatočníkov:

- K cvičeniam podáva vysvetlenie značenia s pedálom *Ped/c. Ped.* alebo bez pedálu *senza Ped./Man.*

³¹ TRUMPUS, Josef. *Theoreticko-praktická škola na varhany op. 15*, s. 63.

³² Ich stručný životopis nachádzame na poslednej strane organovej školy.

- Odporúča používať pedálovú spojku s manuálom.
- Upozorňuje na duplicitu hlasov. Hlas, ktorý hrá pedál už nemá hrať ľavá ruka.
- Študent sa má snažiť používať pri hre vždy obidve ruky.
- Niektoré z cvičení od č. 134 sa môžu použiť ako predohry alebo dohry (pleno).
- Pri medzihrách je potrebné využiť slabšie registre.
- Prvým krokom je kvalitne nacvičiť manuálovú časť, ďalej je potrebné vypracovať vhodnú aplikatúru, až potom cvičiť spolu.

Zhrnutie

Po zmapovaní zoznamu učebníc na piatich učiteľských ústavov (Bratislava, Bánovce nad Bebravou, Lučenec, Štubnianske Teplice, Banská Bystrica) v rokoch 1928 – 1940 môžeme potvrdiť, že Organová škola Josefa Trumpusa bola uvedená takmer v každej výročnej správe. Na štyroch z nich (Bratislava, Bánovce nad Bebravou, Lučenec, Štubnianske Teplice) bola medzi učebnicami pre tretí a štvrtý ročník zaradená iba organová škola Josefa Trumpusa. V Banskej Bystrici okrem organovej školy Josefa Trumpusa (bola uvedená v 4 výročných správach)³³ vo vyučovaní používali aj organovú školu Františka Zdenka Skuherského (uvedená v 3 výročných správach)³⁴ a Josefa Cyrila Sychru (uvedená tiež v 3 výročných správach).³⁵ Z výsledkov môžeme konštatovať, že táto učebnica organovej hry bola najpoužívanejšou v predmete Hra na organe na vybraných piatich slovenských učiteľských ústavoch v rokoch 1928 – 1940.

Theoreticko-praktická škola na varhany op. 15 predstavuje osvedčený študijný materiál, z ktorého si študenti osvojili základy organovej hry a jej jednotlivé špecifiká. Autor uvádza vysvetlenie pri každej novej problematike, ktorú je potrebné riešiť. Cvičenia sú usporiadané logicky, vždy začína dlhšími rytmickými hodnotami, stupnicami bez predznamenaní a postupne prechádza k náročnejším rytmickým schémam. S čím sa študenti nestretli v rámci tejto publikácie je samostatne vypísaný pedál, Josef Trumpus nepoužíval sústavu troch osnov.

Predpokladáme, že práve vhodne zvolený metodický postup v učebnici a jej dostupnosť predstavovali dôvody pre používanie organovej školy vo vyučovacom procese na našom území. Konkrétny výber študijnej literatúry veľmi často závisel od vyučujúceho. Na školách pôsobili väčšinou českí učitelia a profesori „...ktorí prenášali na Slovensko hudobno-pedagogické myšlienky, metódy i formy práce z českých zemí a že v dôsledku vyššej odbornosti boli i pri

³³ Školské roky 1927 – 1928, 1936 – 1937, 1937 – 1938, 1939 – 1940.

³⁴ Školské roky 1928 – 1929, 1929 – 1930, 1935 – 1936.

³⁵ Školské roky 1931 – 1932, 1933 – 1934, 1934 – 1935.

*vydávání učebnic viac preferovaní ako hŕstka slovenských hudobných pedagógov...*³⁶
Aj vďaka českým pedagógom sa zvyšovala kvalita a úroveň vzdelania na slovenskom území.

Organová učebnica českého autora Josefa Trumpusa podáva hodnotné informácie a rady pre študentov organu o spôsobe hry, ktoré sú aktuálne pre prax organovej hry u začiatočníkov aj v súčasnosti. Josef Trumpus sa venoval základným špecifikám organovej hry, teoretickému vysvetleniu a následne predložil početné množstvo cvičení, kde danú problematiku (spôsob manuálovej hry, legato, tichá výmena, budovanie fráz, správna pedálová technika) uviedol do praxe. Aj napriek roku vydania (1922) je materiál pre začínajúcich organistov aktuálny aj v súčasnosti. Kvalitné zvládnutie jednotlivých cvičení predstavuje dobrý základ organovej hry, ktorý si žiak počas štúdia učebnice osvojí.

PRAMENE A LITERATÚRA

ČERNUŠÁK, Gracian. Josef Trumpus. In: *Československý hudební slovník osob a institucí*. Praha: SHV, svazek druhý M – Ž, 1965, s. 797.

GREGOR, Vladimír – SEDLICKÝ, Tibor. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. Praha: Supraphon, 1973.

JENDRICHOVSKÝ, Jozef. *Vzdelávanie učiteľov – organistov a kantorov v rím. – kat. učiteľskom ústave v Spišskej Kapitule v rokoch 1819 – 1949*. Ružomberok : Katolícka univerzita , 2006. ISBN 80-8084-063-6.

MICHALIČKA, Vladimír – VANĚKOVÁ, Daniela. Obsah výchovy a vzdelávania na učiteľských ústavoch 1819-1945. In: *História najstarších učiteľských ústavov na Slovensku (1819-1945)*. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2007, s. 18-32. ISBN 978-80-8068-706-9.

OLEJNÍK, Vladimír. Učiteľský ústav v Spišskej Kapitule. In: *História najstarších učiteľských ústavov na Slovensku (1819-1945)*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2007, s. 357-390. ISBN 978-80-8068-706-9.

³⁶ GREGOR, Vladimír – SEDLICKÝ, Tibor. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. Praha: Supraphon, 1973., s. 162.

RAČEKOVÁ, Katarína. Učiteľský ústav v Banskej Bystrici do roku 1945. In: *História najstarších učiteľských ústavov na Slovensku (1819-1945)*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2007, s. 61-112. ISBN 978-80-8068-706-9.

TRUMPUS, Josef. *Theoreticko-praktická škola na varhany op. 15*. [hudobnina]. Praha : Nakladatel Mojmír Urbánek, 1922, 117 s.

VELEMANOVÁ, Veronika. *České varhanní školy a možnosti jejich praktického využití* : diplomová práce. Brno : JAMU v Brně, 2014, 98 s.

ZAHRADNÍKOVÁ, Zuzana. Historický pohľad na vyučovanie organovej hry na Slovensku. In: *Studia Scientifica Facultatis Paedagogicae* : Universitas Catholica Ružomberok. Ružomberok: Verbum, 2016, roč. 15, č. 1, s. 109-126. ISSN 1336-2232.

ELEKTRONICKÉ DOKUMENTY

ČERNÝ, Pavel. *Nedělní varhanní hudba v kostele sv. Ludmily na Královských Vinohradech*. [online]. Praha, 2019. [cit. 2021-03-22]. Dostupné na internete: <<http://ludmilavinohrady.cz/wp-content/uploads/program-2019-3-Cerny.pdf>>.

VARHANÍCI ON-LINE. 2021. *Krátká a lomená oktáva*. [online]. 2021, [cit. 2021-04-19]. Dostupné na internete: <http://www.varhany.org/o_kratkaoktava.html>.

VÝROČNÉ SPRÁVY

DIGITÁLNA KNIŽNICA SPK. 2021. *Výročné školské správy vybraných stredných škôl*. [online]. [cit. 2021-03-21]. Dostupné na internete: <<http://digit.spgk.sk/VYROCNE%20SKOLSKE%20SPRAVY/VYR%20SKOL%20SPRAY%20SLOV%20SKOL/>>.